

Arastırma Makalesi

Kadın Kooperatiflerine Yönelik Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi

Evaluation of Graduate Theses on Women's Cooperatives

Burçin BAŞARAN Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi bbasaran@nku.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-9906-5776	Funda ER ÜLKER Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hayrabolu Meslek Yüksekokulu ferulker@nku.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-9625-650X
--	---

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
28.06.2024	24.12.2024

Öz

Dünyada ve ülkemizde kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle gerek sosyal hayatta gerekse ekonomik hayatta birtakım güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Küreselleşme ile birlikte ekonomilerde görülen daralmalardan ve krizlerden en önce etkilenen kesim yine kadınlar olmaktadır. Ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranları dünyadaki kadınların gerisindedir. Öte yandan kadınların toplumdaki dezavantajlı konumlarını gidermek için ekonomik, sosyal ve kültürel hayata eşit bir şekilde katılımını sağlayacak çalışmalar planlanmakta ve teşvik edilmektedir. Kadın kooperatifleri de bu amaçları gerçekleştirmek için en önemli araçlardan birisidir. Çünkü kooperatifler tüm dünyada sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan en önemli yapılarıdır.

Son yıllarda kadın kooperatiflerine yönelik artan ilgiyle birlikte konuya ilişkin yapılan bilimsel çalışmaların sayısında da artışlar olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, 2009-2024 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'nin internet sitesi üzerinden ulaşılabilen ve kadın kooperatiflerini ele alan lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler açısından incelenmesidir. Araştırma sonucunda incelenen lisansüstü tezlerin büyük bir kısmının yüksek lisans tezi olduğu; sosyal bilimler enstitüsünde ve sosyoloji anabilim dalında yapıldığı; en fazla çalışmanın Marmara Bölgesi'nde gerçekleştirildiği belirlenmiştir. İncelenen çalışmalarda, kadınların kooperatifler yoluyla ekonomik anlamda güçlendikleri, sosyal hayata katılımlarının ve kamusal görünürlüklerinin arttığı ancak sosyal güçlenmenin ekonomik güçlenmenin önüne geçtiği bulgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın, kooperatif, kadın kooperatifleri, lisansüstü tezler, Türkiye

Abstract

In the world and our country, women face certain difficulties in social and economic life due to their gender roles. With globalization, women are the first to be affected by economic contractions and crises. In Turkey, women's participation in the labor force lags behind that of women around the world. On the other hand, efforts to ensure women's equal participation in economic, social and cultural life are encouraged to overcome their disadvantaged position in society. Women's cooperatives are one of the most important tools to achieve these goals. Because cooperatives are the most important structures contributing to social and economic development in the world.

There has been an increase in the number of scientific studies on women's cooperatives. The study's aim is to examine the postgraduate theses on women's cooperatives that are available on the National Thesis Center between 2009 and 2024 in terms of various parameters. it was determined that most of the postgraduate theses were master's theses; they were conducted at the institute of social sciences; in the department of sociology; were conducted in the Marmara Region.

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Başaran, B. & Er Ülker, F., 2025, Kadın Kooperatiflerine Yönelik Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(1), 91-112.

Also, women's participation in economic and social life and their public visibility increased through cooperatives, but social empowerment outweighed economic empowerment.

Key words: *Women, cooperative, women cooperatives, postgraduate thesis, Türkiye*

1. Giriş

Bugün, çalışma çağındaki yaklaşık 2,4 milyar kadın, kendilerine erkeklerle aynı hakları tanımayan ekonomilerde yaşamaktadır. Kadınların güçlendirilmesi sadece bir sosyal adalet meselesi değildir. Özellikle küresel büyümenin yavaşladığı ve ekonomilerin krizlerden kalıcı bir toparlanma sağlamak için tüm üretken enerjilerini bir araya getirmeleri gerektiği bir dönemde, ekonomik kalkınma için bir ön koşuldur (World Bank, 2023).

Yaklaşık 20 yıllık bir geçmişe sahip olan kadın kooperatifleri hareketi, kadınları çalışma hayatına dahil ederek ve gelir elde etmelerini sağlayarak ekonomik güçlenmelerine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanında, diğer kadınlarla bir araya gelerek deneyimlerini ve sorunlarını paylaşmak kadınların sosyal ve psikolojik refahını artırmaktadır (Başaran ve Oraman, 2022, s.83). Ayrıca kadın kooperatifleri kadınlara iş sahası açma, bölgesel gıdaların üretime dönüştürülmesi ve yerel işaretli ürünlerin pazarlanması, kadınlar tarafından evlerde üretilen el sanatlarının ve organik gıdaların tüketiciyle buluşturulması gibi gayelerle, ülke çapında iş imkânı sağlamayı amaçlar (Süleymanoğlu ve ark., 2023, s.13).

Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumlulukları toplumsal cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunmaktadır. Diğer yandan kooperatifler kadınlara daha fazla gelir elde etme ve varlıkları üzerinde kontrol imkanı sağlamaktadır. Ayrıca kooperatifler kadınların sosyal, ekonomik ve politik boyutlarda katılımlarının artırılmasına da yardımcı olmaktadır. Bu durum, kadınların cinsiyet rolleri ve sorumluluklarında daha fazla değişikliğe neden olmakta ve sonuçta kadınların toplumda güçlenmesine yol açmaktadır (Bharti, 2021, s.624). Ayrıca kadınların yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yoksulluklarının azaltılmasında ve işgücüne katılımlarının artırılmasında kadın kooperatifleri önemli unsurlardandır (Demirci Aksoy ve Günay, 2018, s.88). Kooperatiflerin cinsiyet bileşimi, kooperatiflerin güçlenme potansiyelini belirleyen değişkenlerden biridir. Birçok örnekte sadece kadınlardan oluşan kooperatiflerin farklı boyutlarda güçlenme konusunda daha iyi bir konumda olduğunu göstermektedir. Bu kooperatiflerde kadınların bir kooperatifi yönetmek, kolektif çalışmak, katılımcı ve demokratik ilişkileri uygulamak için gerekli becerileri öğrenme olasılığı daha yüksektir. Bazıları ayrıca üretken faaliyetler konusunda teknik eğitim de almaktadır. Tüm bu unsurlar çok boyutlu güçlendirmeye (kültürel, psikolojik, sosyo-politik ve ekonomik) katkıda bulunmaktadır. Kooperatif ekonomik olarak başarılı olmasa bile, kadınlar kooperatifin yaşamları üzerindeki etkisine, özsaygılarına ve hanelerinde ve toplumlarında gördükleri takdire değer vermektedir (Galindo-Arevalo, 1995, s.83-84). Bastida vd. (2022) çalışmalarında, kooperatiflerin özellikle kadın girişimcilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun bir organizasyon türü olarak rolünün altını çizerken, bu iş modelinin teşvik edilmesinin, kadın girişimcilerin sayısını artırmak ve dolayısıyla ekonomik kalkınmayı geliştirmek açısından yararlı olabileceğini ortaya koymuşlardır.

Kadınların ekonomi içerisinde etkinliklerinin artırılmasına yönelik çalışmalar ve mevzuatın bu kooperatif türünü kolaylaştırıcı olanaklar sunması kadın kooperatiflerinin sayısının artmasında ve toplumun ilgisinin bu konuya yönelmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle bu konuda yapılan lisansüstü çalışmaların sayısının gün geçtikçe arttığı görülmektedir.

Bu bağlamda Türkiye’de kadın kooperatiflerine yönelik yapılan lisansüstü tezleri bazı değişkenlere göre incelemek, araştırmaların ne tür bir eğilim gösterdiğine yönelik durum belirlemek ve yapılacak çalışmalarda konu tekrarının önüne geçmek adına yol göstermek amaçlanmıştır. Türkiye’de kadın kooperatiflerine yönelik yapılan lisansüstü çalışmaların genel bir özeti aktarılarak kadınların kooperatif yoluyla hangi alanlarda güçlendikleri hangi alanlarda ise güçlenmeye ulaşamadıkları konusunda araştırmacılara ve de konu ile ilgili kurumlara katkı sağlaması hedeflenmektedir. Ayrıca bu çalışma güçlenmenin olmadığı alanlarda güçlenememenin nedenlerine yönelik diğer bilim dallarını da içerecek şekilde çalışma yapılmasına olanak tanıyabilir.

2. Kadın Kooperatifleri

Dünyada birçok ülkede kadınlar iş gücü piyasalarında ve çalışma yaşamlarında büyük eşitsizliklerle karşı karşıyadırlar. COVID-19 pandemisinin etkileri, yaşam pahalılığı ve jeopolitik krizler de işgücü imkanları ile istihdamın büyümesine engel teşkil etmektedir (ILO, 2023). ILO (2024) verilerine göre 2023 yılında kadınların küresel işgücüne katılım oranı %48,7 iken erkeklerde bu oran %73 ile kadınların oldukça üzerindedir.

Türkiye’de de kadınların istihdam ve işgücüne katılım oranları erkeklere göre oldukça düşüktür. 2023 yılında kadın istihdam oranı %31,3, erkek istihdam oranı %65,7; kadın işsizlik oranı %12,6, erkek işsizlik oranı ise

%7,7 olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde kadınların işgücüne katılım oranı %35,8, erkeklerin işgücüne katılım oranı ise %71,2 olmuştur. Ülkemizde 2023 yılı için işgücüne dâhil olmayan 21,198 milyon kadın bulunmaktadır (TÜİK, 2024). Kadınlar siyasi ve ekonomik karar alma süreçlerinde de yeterince temsil edilmemekte; insana yakışır, adil ücretli, güvenli istihdama erişimden yoksun kalmakta, kayıt dışı ve ücretsiz işlerde çalışma olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler Üye Devletleri, konuya yönelik bağımsız bir Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SDG) oluşturarak toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine öncelik vermeyi kabul etmiştir. Diğer taraftan Kooperatifleri Teşvik ve Geliştirme Komitesi (COPAC) üyeleri, kooperatiflerin -kendi kendine yardım, eşitlik ve hakkaniyet değerleri ile gönüllü ve açık üyelik ve demokratik kontrol ilkeleri sayesinde- kadınları olumsuz etkileyen birçok sorunu ele almak açısından etkili olduğunu ifade etmektedir. 2015 yılında 600 kooperatifi kapsayan bir anket çalışması ile kooperatiflerin kadınlara, onların işgücüne ve kayıtlı ekonomiye katılımı üzerinde giderek artan olumlu bir etkisi olduğu, sivil toplumla iş birliği yaparak ve devlet tarafından tanınarak kadınları güçlendirme becerilerinin artırılabilceği ve kadınları içeriden destekleyen politikalar geliştirmeye devam edebilecekleri sonuçlarına ulaşılmıştır (COPAC, 2015).

Kooperatiflerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesine yönelik katkıları Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo1: Kooperatiflerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesine katkıları

Ekonomik Güçlendirme	İyileştirilmiş çalışma koşulları	Sosyal güçlenme
<ul style="list-style-type: none"> -Ücretli işe eşit erişim, -İş birliği yoluyla kayıtlı ekonomiye geçiş fırsatları, -İşletme sermayesine, finansmana ve pazar yerlerine erişim, -Ekonomik faaliyet için bilgi ve beceri kazanma fırsatlarına erişim, -Kırsal alanlarda ekonomik kalkınma 	<ul style="list-style-type: none"> -Adil ve yeterli kazanç / eşit değerde iş için eşit ücret, -Güvenli çalışma koşullarında insana yakışır iş, -Toplu pazarlık gücü, -İşyerinde katılımcı demokrasi düzeyinin artması 	<ul style="list-style-type: none"> -Teknik becerilerin geliştirilmesi ve yönetim eğitimi gibi öğrenme fırsatları, -Uygun fiyatlı ve erişilebilir mal ve hizmetler, -Özsaygı ve güvende artış

Kaynak: COPAC, 2015

Son yıllarda Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) olmak üzere Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi diğer uluslararası kuruluşların çabaları ile cinsiyet eşitliği konusunda önemli ilerlemeler elde edilmiş olmakla birlikte, bazı ülkelerde kadın erkek eşitliği konusundaki sorunlar ve kadınların ekonomik ve sosyal yaşamda aynı hakları kullanmaları önündeki engeller devam etmektedir. Kadınların erkekler ile seçme seçilme başta olmak üzere tüm faaliyetlere katılma ve hizmetlerden yararlanma bakımından eşit hakları kullanmakta hiçbir sorunla karşılaşmadıkları kurumların başında kooperatifler gelmektedir. Kültürel açıdan kadınların erkekler ile aynı kooperatiflerde yer almasında sakınca görülen ülkelerde ise kadınlar kendi kooperatiflerini kurmaktadır. Nitekim Arap ülkelerinde sadece kadınların kurduğu ya da ortak olduğu tarımsal kooperatifler, kadınların ekonomik hayata katılımlarında ve özellikle kırsal kalkınmada seslerini duyurmada ve temsil edilmelerini sağlamada önemli rol oynamaktadırlar (Polat, 2017, s.125).

Hindistan’da 2022 yılında en yoksul kadınlar üzerinden yapılan bir araştırmada, kooperatiflerin bu kadınların güçlenmesine ve konularının değişmesine yol açıp açmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada kooperatifler yoluyla kadınların gelir ve tasarruflarında artış yaşadıkları, yeni geçim fırsatlarının yaratıldığı, toplum düzeyinde olumlu sosyal değişimler yaşandığı, kadınların öz saygılarının arttığı, yaşam becerilerinde iyileşmeler görüldüğü ve yasal ve finansal farkındalık kazandıkları sonuçlarına ulaşılmıştır (ActionAid Association, 2022).

Benzer şekilde Ezeokafor Uche vd. (2021) tarafından Nijerya’da yapılan ve kadınların güçlenmesinde kadın kooperatiflerinin etkisinin belirlenmesinin amaçlandığı çalışmada, kadın kooperatiflerinin sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin kadınların güçlenmesinde önemli belirleyiciler olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca kadın

kooperatiflerinin ortaklarının ekonomik faaliyetlerini/çiftçiliğini teşvik etme ve destekleme çabalarının kadınların güçlenmesinin kritik belirleyicileri olduğu tespit edilmiştir.

Widiyanti, Pudjihardjo ve Saputra (2018) çalışmalarında, işlerini geliştirmek amacıyla finans kuruluşlarından kredi almakta zorlanan kadınların, kadın kooperatifi yoluyla sermayeye erişimlerinin kolay hale geldiğini, bu durumun da kadınların güçlenmesine ve yoksulluğun azalmasına olumlu etki yaptığını bulgulamışlardır.

Durmaz ve Baran'ın (2024) yaptığı çalışmada da kadın kooperatifi kurulmasındaki öncelikli amaçların kadınlara iş sağlamak ve kadınların örgütlenerek sosyal açıdan güçlenmesi olduğu belirlenmiştir.

Ülkemizde kadınlara yönelik kooperatifçilik hareketinin temelini tabandan gelen istek doğrultusunda kadınların ekonomiye kazandırılması ve desteklenmesi, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımlarının artırılması ve daha iyi yaşam standartlarına erişimlerinin sağlanması oluşturmaktadır. Bu nedenle, 2011 yılında “Kadın Çevre, Kültür ve İşletme Kooperatifi” şeklinde tek tip örnek bir anasözleşme hazırlanmıştır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012 s.26). Kadın gruplarının girişimiyle oluşan kadın kooperatifçiliği, zamanla uluslararası kalkınma kuruluşlarının, hükümetlerin, yerel yönetimlerin, kalkınma ajanslarının, hatta özel sektörün ilgi alanına girmeye başlamıştır. Ticaret Bakanlığı Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda kadınların kooperatif çatısı altında üretmeleri ve istihdam edilmeleri konusunda girişimlerde bulunmuştur. 2012 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 88. Maddesi uyarınca “Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi” Ana sözleşmesi yayımlanmıştır (KEİG, 2018, s.5-8).

Kadın emeğinin değerlendirilmesi, kadınların ev içi üretimlerinin maddi kazanca dönüştürülmesi, cinsiyet kaynaklı çeşitli sebeplerle çalışma hayatına dâhil olamamış kadınların evden çıkması ve çalışmaya başlaması kadın kooperatifçiliğinin en belirgin ve somut kazanımlarıdır. Kadın kooperatifleri bu yönüyle devletin kadın istihdamı konusundaki yükünü hafifletmektedir. Diğer yandan kadınlar kooperatif aracılığı ile yaşadığı şehirdeki diğer kadınlarla tanışıp sosyalleşme, dijital okuryazarlık, öz güven artışı ve manevi tatmin gibi gözle görülür kazanımlar elde etmektedirler. Bu avantajlar, kadınların sadece kendilerini değil çocuklarını ve ailelerini de olumlu etkilemekte, sosyal dönüşümü harekete geçirmektedir (Süleymanoğlu ve ark., 2023, s.38).

2018 yılında T.C. Cumhurbaşkanlığı tarafından açıklanan “1. 100 Günlük İcraat Programı” na göre “Kadın Kooperatiflerinin güçlendirilmesi hedefiyle üniversite, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu (STK) iş birliğinin başlatılması” amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü” Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı arasında imzalanmıştır (Gönüllü Atakan ve Çoban, 2022, s.9). Protokol 2023 yılında tekrar imzalanmış ve yürürlükte süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Protokol ile üç bakanlık arasında kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilirliklerinin sağlanması, kurumsal ve ekonomik kapasitelerinin geliştirilerek nitelikli girişimler haline getirilmeleri ve kadınların kooperatifler yoluyla ekonomik ve sosyal hayata etkin katılımı konularında iş birliği amaçlanmaktadır (<https://www.kadinkoop.org/belgeler/isbirligi-protokolu.pdf>).

On İkinci Kalkınma Planı'nda (2024-2028) kadın ile ilgili; “Ailede merkezi role sahip kadınların hak ettiği üstün kıymeti görmesi ve kalkınmamıza ivme kazandırılması için kadınların başta eğitim ve istihdam olmak üzere hayatın tüm alanlarındaki fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarının ve her tür şiddet ve ayrımcılıktan uzak şekilde yaşamalarının sağlanması, her alanda ve düzeyde temsil ve katılımlarının artırılması” temel amaç olarak belirtilmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için belirlenen politika ve tedbirler arasında; kadınların eğitim, istihdam ve karar alma mekanizmalarına katılımı ile temsillerinin artırılması için kota ve ilave destekler gibi “geçici özel önlemler” tanımlanmıştır. Kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel hayata eşit katılımının yanı sıra eşit işe eşit ücret ilkesiyle istihdamlarının artırılmasına çalışılacağı; bunun için de kadınların işgücüne katılımlarını artıracak girişimcilik, finansal ve dijital okuryazarlık, kooperatifçilik gibi alanlardaki programların kapsamlarının genişletilerek yaygınlaştırılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca başta tarım satış kooperatifleri, kadın kooperatifleri ve sosyal nitelikli kooperatifler olmak üzere öncelikli sektörlerde faaliyette bulunan kooperatiflere destek sağlanacağı belirtilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s.172).

Kadın kooperatiflerine ilişkin resmi kaynaklarda ise birbiriyle ilişkili iki hedef bulunmaktadır. Bu hedefler kooperatifler yoluyla kadınların güçlendirilmesi ve kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesidir. Bu kaynaklarda kadınların güçlendirilmesi amacıyla kooperatifler aracılığıyla ekonomide yer almaları hedefinin altı çizilmektedir (Kurtuluş ve Demircan Yıldırım, 2023, s.452). Yerel ve merkezî yönetimin özellikle de kadın kooperatiflerini özendirmek, desteklemek gibi politikaları mevcuttur. Ülke genelinde kadın kooperatiflerinin “belediye ya da valilik desteği ile kurulan kooperatifler” ve “bağımsız kooperatifler” olarak ikiye ayrıldığı gözlemlenmektedir. Bu ayrım, kooperatiflerin yerel yönetimlerle ilişkileri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Süleymanoğlu ve ark., 2023, s.29).

Son yıllarda ülkemizdeki kadın kooperatifleri sayıca artış göstermekte olup 2023 yılında 1007 yeni kadın kooperatifi kurulmuştur. Kadın kooperatifleri, dayanışmanın geliştirilmesi ve gelir sağlayıcı faaliyetler yoluyla kadınların çeşitli ihtiyaçlarını gidermeye dönük örgütler olarak yerel düzeyde faaliyette bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). Bu kooperatifler, yaklaşık 14 kadını ortaklık yoluyla bir araya getirirken onlara gelir düzeylerini artırıcı faaliyetlerde bulunma, eğitim ve bilgilenme, becerilerini geliştirme fırsatları sunmaktadır. Bu kadınlar genellikle daha önce istihdamda yer almamış dolayısıyla da ilk gelirlerini kooperatif aracılığıyla kazanan ve ortalama 40 ila 60 yaşlarında olan kişilerdir. Gelir getirici faaliyetler, kadınların ücretsiz olarak ev hayatlarında yaptıkları işlerle ilgili mal ve hizmetlerin ticarileştirilmesidir. Bu doğrultuda, tarımsal kalkınma, işletme ve küçük sanat kooperatifi şeklinde faaliyette bulunan kadın kooperatiflerinde, sıklıkla görülen çalışma alanları, gıda, el işi, hediyelik eşya, lokanta, kreş işletmeciliğidir. Kadınlar gelire ulaşma ve örgütlenme bakımından dezavantajlı gruptadırlar. Bu noktada kadın kooperatifleri, kadınların gerek ev içi gerekse ev dışındaki hayatlarında güçlenmelerini sağlarken kadınlara küçük ölçekli yerel çözümler sunmaktadır (Gönüllü Atakan ve Çoban, 2022, s.11).

Kooperatifler sadece kendi ortaklarına değil kooperatife ortak olmayan, “yararlanıcı” olarak adlandırılan ve dışarıdan parça başı iş yapan kadınlara da gelir olanakları sunmaktadır. Örneğin Nallıhan’daki kadın kooperatifinin 19 ortağı olmasına rağmen 250 yararlanıcısı bulunmaktadır. Ayrıca bazı kooperatifler de buldukları iş sahası gereği ortakları dışındaki kadınlara da mevsimlik iş vermekte ve onların gelir elde etmelerine imkan sağlamaktadır (Süleymanoğlu ve ark., 2023, s.15). Diğer taraftan kadın kooperatifleri, gelecek nesillere el sanatlarının ve gastronominin aktarıldığı dolayısıyla kültürün yaşatıldığı örgütlerdir. Kadın kooperatifleri vasıtasıyla el işleri, yöresel hamur işleri, peynir yapımı gibi bilgi ve beceri isteyen üretim alanları gelişmekte ve yeni ustalar yetişmektedir (Süleymanoğlu ve ark., 2023, s.20).

Özetle, ülkemizde kadın kooperatiflerinin temel kuruluş nedenleri; kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerine destek olmak, onları güçlendirmek, onların kadın sorunları ve hakları konularında bilinçlenmelerini sağlamak ve belirli bir pazara yönelik ürün/hizmet üretimi yapmak olarak sıralanabilir. Dolayısıyla günümüzde kadın kooperatifleri, iş birliğine dayalı kolektif yapısıyla kadınlar için ekonomik ve sosyal hayata uyum sağlamayı kolaylaştıran önemli bir girişimcilik hareketi olarak görülmektedir (Boz ve İrmış, 2023, s.2089-2090).

3. Yöntem

Bu çalışmanın amacı, 2009-2024 yılları arasında Türkiye’de kadın kooperatifleri üzerine yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler çerçevesinde incelenmesidir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar kapsamında, gelecekte yapılacak benzer çalışmalara yön gösterilmesi ve yeni çalışmalara fikir verilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmada Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan kadın kooperatifleri konusunda yapılmış tez çalışmaları dikkate alınmıştır. 07.06.2024 tarihinde Ulusal Tez Merkezinde yapılan arama kaydında tez adı anahtar kelime olarak “kadın kooperatifi” yazıldığında 6 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Kadın kooperatifleri kadınların kurduğu kooperatiflerin genel bir adıdır. Bu kooperatiflerin açık adlarına bakıldığında ise 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’na göre kurulan Ticaret Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösterenler (*Çevre Kültür, İşletme, Üretim ve Pazarlama kooperatifleri olarak kurulanlar*) ve Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösterenler (*Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri*) olarak ilgili bakanlıkça tescil edilmektedirler. Bu nedenlerle arama genişletilmiş; arama kaydında tez adı anahtar kelime olarak “kooperatif” yazılarak yapılan taramada 663 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde “kadın” kelimesi filtrelenerek yapılan aramada ise kadın kooperatiflerine yönelik 35 adet lisansüstü tez çalışmasına ulaşılmıştır. Araştırmanın kapsamını bu 35 adet tezin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu tezlerin tamamı açık erişimli çalışmalardır. Araştırmanın kısıtlarını kooperatifçilik üzerine yapılan lisansüstü tezlerin “kadın kooperatifleri” konusunda yapılanları içermesi, zaman aralığının ilk lisansüstü çalışmanın yapıldığı 2009 yılı ile 2024 yılının Haziran ayı olması ve bu çalışmaların Türkiye’de yapılanları kapsamasıdır.

Bu çalışmada, lisansüstü tez çalışmaları “tez dağılımı”, “tez yazarlarının ve danışmanlarının cinsiyeti”, “anabilim dalları”, “tezlerin yapıldığı üniversiteler”, “danışmanların unvanları”, “tez yazım dili”, “tezlerin yapıldığı üniversitelerin statüsü”, “tezlerin yapıldığı enstitü”, “anahtar kelimeler”, “kullanılan araştırma yöntemleri” “araştırma sahalari” ve “tezlerin sonuçları” bakımından ele alınmıştır.

4. Araştırma Bulguları

Kadına ve kadın kooperatiflerine yönelik projelerin ve politikaların artması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmede (toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksulluk, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme,

eşitsizliklerin azaltılması vb.) kadın kooperatiflerinin bir araç olarak görülmesi kadın kooperatif sayılarındaki artışı beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler bu alanda yapılan lisansüstü çalışmaların da artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan kooperatiflerin sosyal yönünün de bulunması konuya ilişkin yapılan çalışmaların sonuçlarını daha görünür bir hale dönüştürmekte ve bu alanda çalışanlar için çok farklı bakış açıları ortaya koyabilmektedir.

Araştırmada 2009-2024 yılları arasında kadın kooperatifleri konusunda yapılmış 35 adet lisansüstü tez çalışması incelenmiştir. Kadın kooperatifleri konusunda ilk lisansüstü çalışma 2009 yılında yapıldığı için tarih aralığı bu tarihten başlatılmıştır. İncelenen parametrelere yönelik sonuçlar aşağıda verilmektedir.

4.1. Lisansüstü Tez Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 1’de lisansüstü tez türlerinin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. Yapılan lisansüstü çalışmaların %80’i (28 adet) yüksek lisans, %20’si (7 adet) doktora tezidir. İlk doktora çalışması 2018 yılında yapılmıştır; 2019, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında yapılan doktora tez çalışmaları bulunmaktadır. 2014-2016 yılları arasında hiç çalışma yapılmamıştır. Çalışmalar 2009 yılından itibaren 1’er çalışma olarak gerçekleşmiş; 2021 yılından itibaren sayıca artmaya başlamış ve en fazla çalışma 2023 yılında tamamlanmıştır. Bu yılda toplam lisansüstü çalışmaların %41,2’si (14 adet) gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaları detaylandırdığımızda en fazla yüksek lisans (11 adet-%40,7) ve doktora (3 adet-%42,9) tez çalışmasının bu yıl içinde tamamlandığı görülmektedir. 2024 yılı Haziran ayı itibariyle ise 2 adet yüksek lisans tezi tamamlanmıştır.

Grafik 1: Lisansüstü Tez Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı

4.2. Lisansüstü Tezlerin Yazım Dili

Kadın kooperatiflerine yönelik lisansüstü çalışmalarda kullanılan yazım dili genelde Türkçedir (%82,9). Sadece 6 adet çalışmanın yazım dili İngilizcedir. Bu çalışmaların 5’i yüksek lisans 1 tanesi de doktora çalışmasıdır ve 1 tanesi Boğaziçi Üniversitesi’nde diğer 5 tanesi de Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde yapılmıştır. Grafik 2’de lisansüstü tezlerin yazım dili gösterilmektedir.

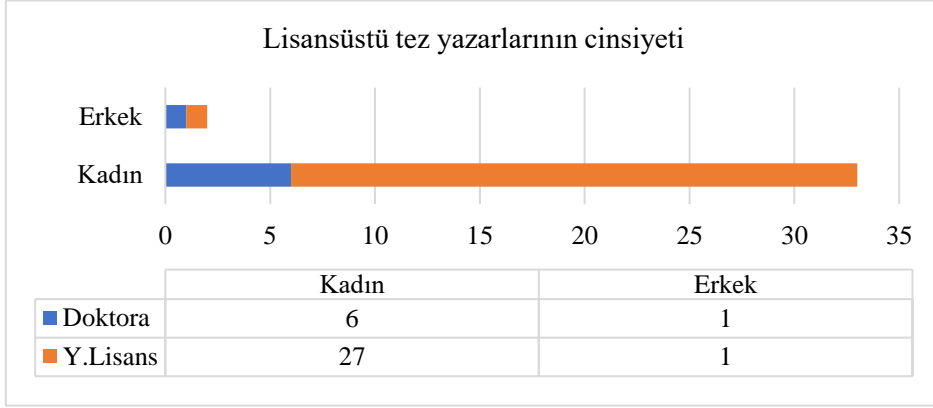
Grafik 2: Lisansüstü Tezlerin Yazım Dili

4.3. Lisansüstü Tez Yazarlarının Cinsiyeti

Tez yazarlarının cinsiyet dağılımına bakıldığında; %94,3'ü (33 kişi) kadın, %5,7'si (2 kişi) ise erkektir. Yüksek lisans yapan kadın tez yazarının oranı %77,1; doktora yapanların oranı da %17,1'dir. Bu durum kadınların kadınlarla ilgili çalışmalara daha fazla ilgi duyduğunu düşündürmektedir. Ayrıca kadınları en iyi anlayabilecek, değerlendirebilecek, kolaylıkla iletişim kurabilecek olanlar yine kadınlardır. Aşağıda verilen Grafik 3 lisansüstü tez yazarlarının cinsiyetini göstermektedir.

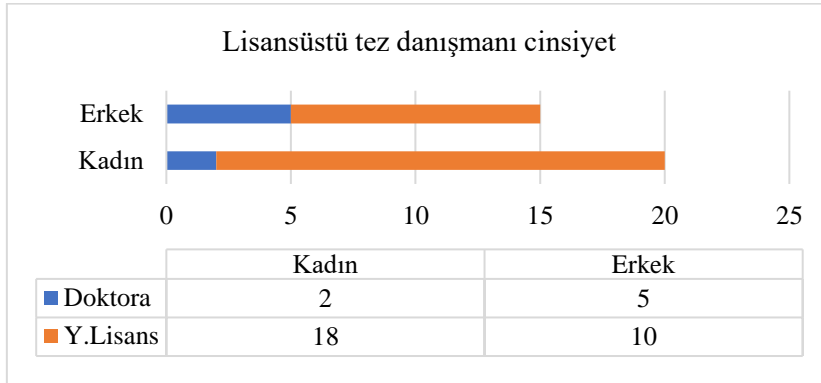
Grafik 3: Lisansüstü Tez Yazarlarının Cinsiyeti

4.4. Lisansüstü Tez Danışmanlarının Cinsiyeti

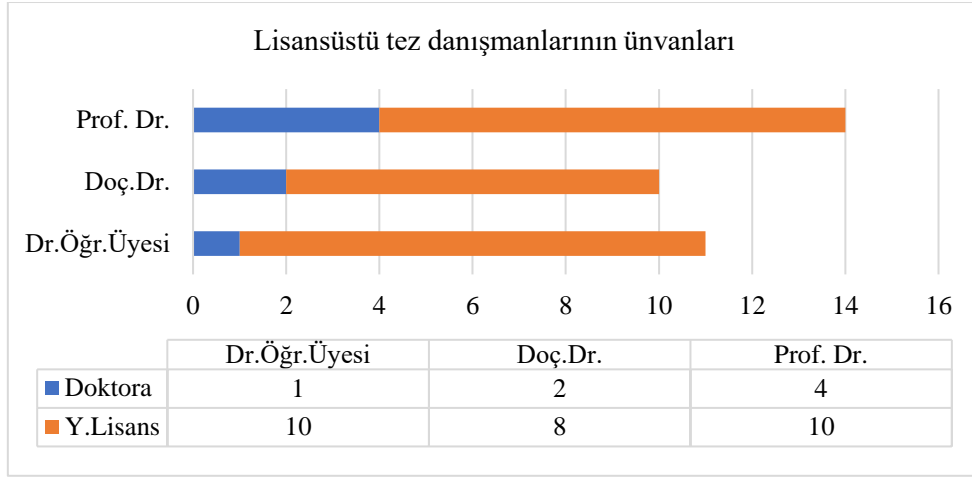
Tez danışmanının cinsiyet dağılımına bakıldığında ise; danışmanların %57,1'i (20 kişi) kadın, %42,9'u (15 kişi) erkektir. Bu dağılım bize kadın kooperatifleri ile ilgili çalışmaların sadece kadın akademisyenlere özgü çalışmalar olmadığı, erkek akademisyenlerin de bu konuya ilgi duyduğunu ve desteklediğini göstermektedir. Doktora çalışmalarının 5 tanesi (%71,4), yüksek lisans çalışmalarının da 10 tanesi (%35,7) erkek danışmanların desteği ile tamamlanmıştır. Grafik 4'te lisansüstü tez danışmanlarının cinsiyetleri gösterilmektedir.

Grafik 4: Lisansüstü Tez Danışmanlarının Cinsiyeti

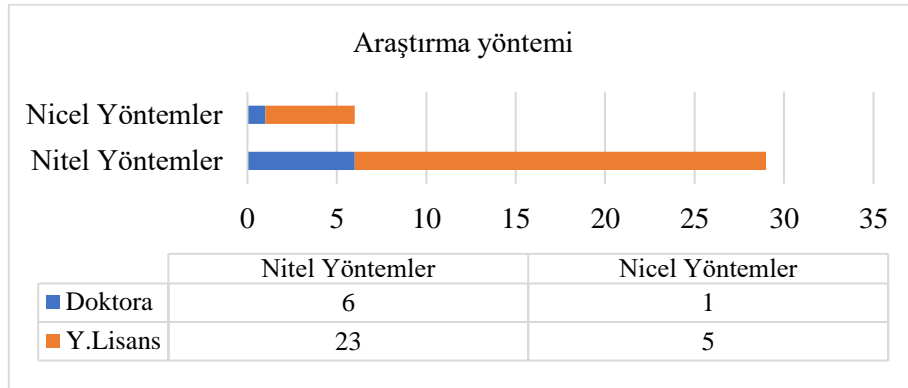
4.5. Lisansüstü Tezleri Yöneten Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Dağılımı

Kadın kooperatifleri konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmalarını yöneten öğretim üyelerinin unvanlarına göre dağılımı Grafik 5'te gösterilmektedir. Toplam 35 tezdten 14 tanesi (%40) profesör doktor unvanındaki kişiler tarafından, 10 tanesi (%28,6) doçent doktor unvanındaki kişiler tarafından ve 11 tanesi de (%31,4) doktor öğretim üyesi unvanındaki kişiler tarafından yönetilmiştir. Yapılan toplam 7 doktora tezini yönetenler; profesör doktor (4 adet-%57,1), doçent doktor (2 adet-%28,6) ve doktor öğretim üyesi (1 adet-%14,3) ünvanlı kişilerdir.

Grafik 5: Lisansüstü Tezleri Yöneten Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Dağılımı

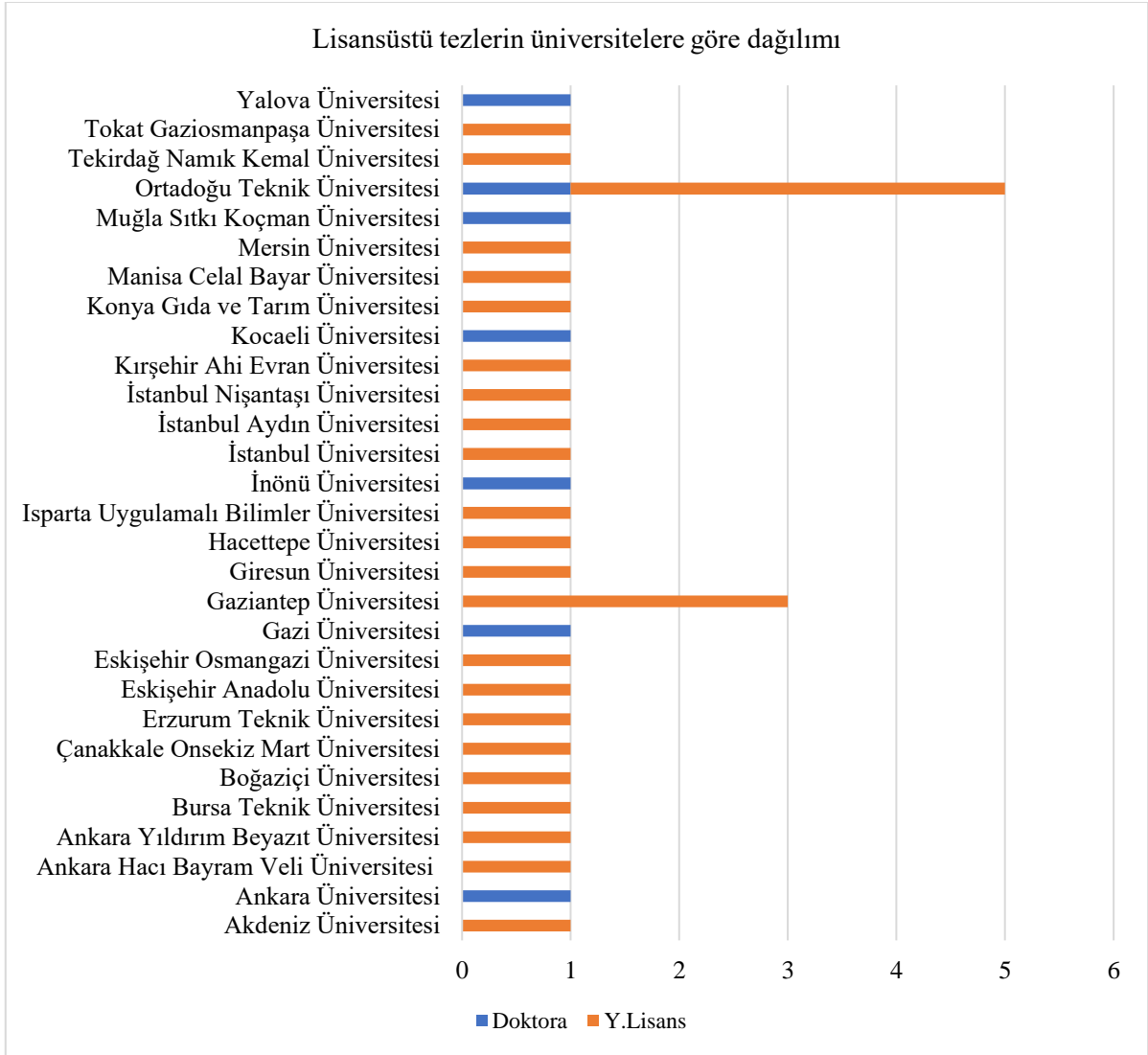
4.6. Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Lisansüstü çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemlerinin %82,9'unu Nitel yöntemler, %17,1'ini ise nicel yöntemler oluşturmaktadır. Nicel yöntem olarak anket çalışması yapılmıştır. Nitel yöntemlerde ise kullanım sıklığına göre Fenomenolojik araştırma (Olgubilim), literatür taraması, vaka çalışması, odak grup görüşmesi, örnek olay yöntemi, saha çalışması, tematik sözlü tarih, etnografik saha çalışması, doküman analizi, durum çalışması ve çoklu durum çalışması yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemlerde kullanılan veri toplama araçları ise; görüşme/mülakat (yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler), gözlem (katılımcı gözlem), araştırmacı notları ve kişisel bilgi formudur. Grafik 6 yapılan lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımını göstermektedir.

Grafik 6: Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

4.7. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandığı Üniversitelere Göre Dağılımı

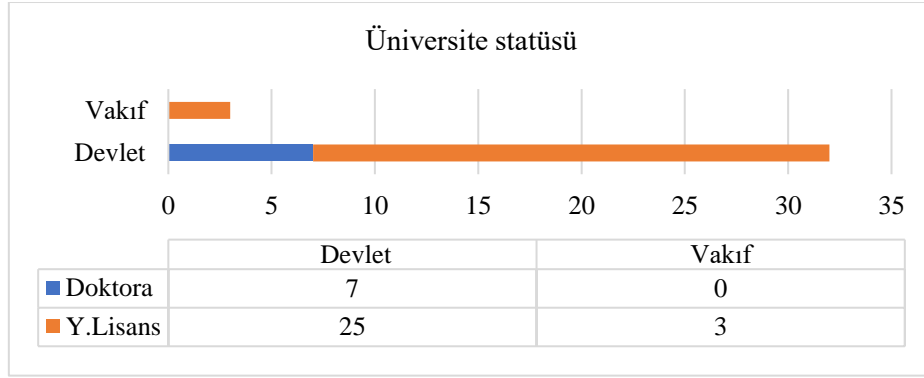
Aşağıda verilen Grafik 7 lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımını vermektedir.

Grafik 7: Lisansüstü Tezlerin Hazırladığı Üniversitelere Göre Dağılımı

Kadın kooperatiflerine yönelik lisansüstü çalışmalar ülkemizdeki 29 farklı üniversitede yapılmıştır. En fazla çalışma 1 doktora ve 4 yüksek lisans olmak üzere 5 çalışma ile (%14,3) Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde ve 3 adet yüksek lisans çalışması ile (%8,6) Gaziantep Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir. Diğer üniversitelerde 1'er adet lisansüstü çalışma yapılmış olup; Yalova Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde 1 adet doktora çalışması, diğer üniversitelerde ise yüksek lisans çalışması şeklindedir.

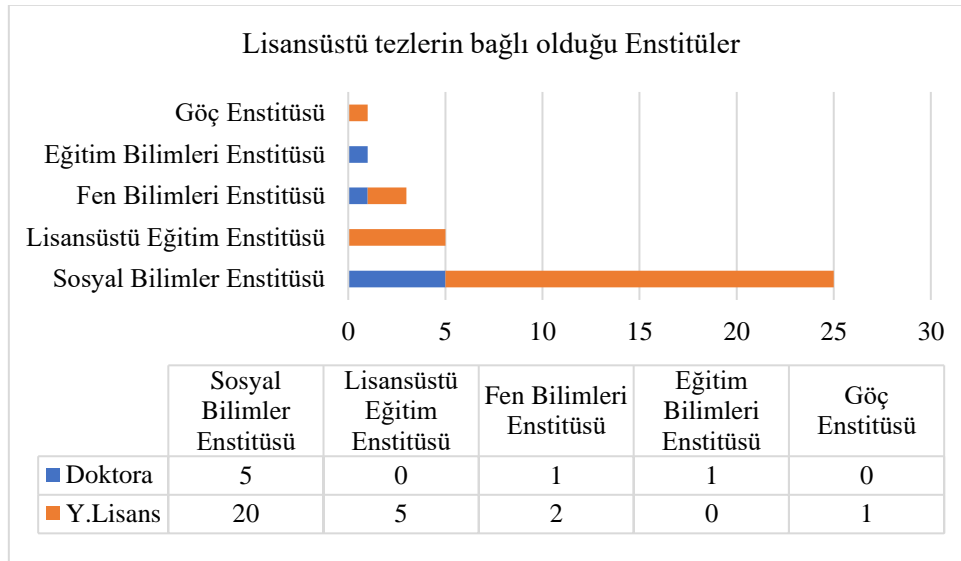
4.8. Lisansüstü Tezlerin Hazırladığı Üniversitelerin Statülerine Göre Dağılımı

Lisansüstü tezlerin hazırlandıkları üniversitelerin statülerine göre dağılımına bakıldığında yapılan 35 adet çalışmanın %91,4'ü devlet üniversitelerinde gerçekleştirilmiştir. Vakıf üniversitelerinde 3 adet yüksek lisans çalışması; devlet üniversitelerinde ise doktora çalışmalarının tamamı (7adet) ve 25 adet de yüksek lisans çalışması tamamlanmıştır. Aşağıda verilen Grafik 8 lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelerin statülerine göre dağılımlarını göstermektedir.

Grafik 8: Lisansüstü Tezlerin Hazırladığı Üniversitelerin Statülerine Göre Dağılımı

4.9. Lisansüstü Tezlerin Kabul Edildiği Enstitülere Göre Dağılımı

Kadın kooperatifleri konusunda yapılmış lisansüstü çalışmalar, sosyal bilimler enstitüsü, lisansüstü eğitim enstitüsü, fen bilimleri enstitüsü, eğitim bilimleri enstitüsü ve göç enstitüsü olmak üzere 5 farklı enstitü tarafından kabul edilmiştir. Yapılan çalışmaların %71,4'ü (25 adet) sosyal bilimler enstitüsü, %14,3'ü (5 adet) lisansüstü eğitim enstitüsü, %8,6'sı (3 adet) fen bilimleri enstitüsünde tamamlanmıştır. Lisansüstü eğitim enstitüsünde sadece yüksek lisans (5 adet), eğitim bilimleri enstitüsünde sadece doktora (1 adet) çalışması ve göç enstitüsünde ise sadece yüksek lisans (1 adet) çalışmasının yapıldığı tespit edilmiştir. Grafik 9'da lisansüstü tezlerin kabul edildiği enstitülerin dağılımı verilmektedir.

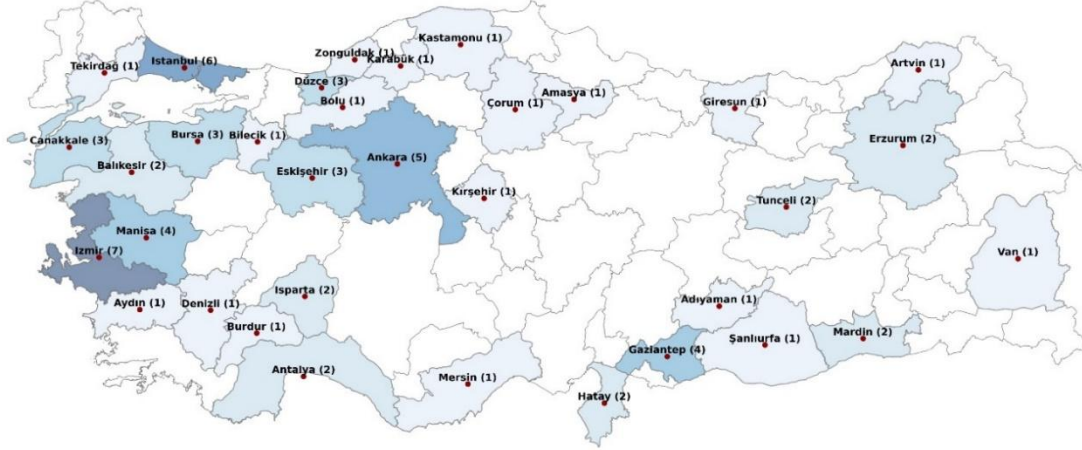
Grafik 9: Lisansüstü Tezlerin Kabul Edildiği Enstitülere Göre Dağılımı

4.10. Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Grafik 10'da görüldüğü üzere; yapılan lisansüstü çalışmaların 1 tanesi el sanatları ana sanat dalında, 34 tanesi ise farklı anabilim dalında gerçekleştirilmiştir. En fazla çalışma yapılan anabilim dalları; 6 çalışma ile sosyoloji, 3 çalışma ile işletme, tarım ekonomisi ile kamu yönetimi ve siyaset bilimi; 2 çalışma ile sosyal politika, toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları, kadın araştırmaları ve İktisat'tır. Diğer anabilim dallarında 1 adet çalışma yapılmıştır. Sadece 1 doktora çalışması yapılan anabilim dalları; yaşam boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi, endüstriyel tasarım, çalışma ekonomisi ile çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileridir. Kadın kooperatiflerine yönelik çalışmaların konu çeşitliliği tezlerin yapıldığı 19 farklı anabilim dalı ile de ortaya konmaktadır.

tez) ve Manisa (4 tez) illerinde gerçekleştirilmiştir. Karadeniz Bölgesinde 9 ilde 11 çalışma yapılmış olup en fazla çalışmanın Düzce’de (3 tez) olduğu görülmektedir. İç Anadolu bölgesinde 3 ilde 9 çalışma tespit edilmiştir. Bölgede en fazla çalışmanın yapıldığı iller Ankara (5 tez) ve Eskişehir’dir (3 tez). Akdeniz Bölgesinde toplamda 5 ilde 8 çalışma bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesinde en fazla çalışma yapılan iller 2’şer tez çalışması ile Antalya, Hatay ve Isparta’dır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 4 ilde 8 çalışma belirlenmiştir. En fazla çalışmanın yapıldığı il Gaziantep’tir (4 tez). Doğu Anadolu Bölgesi ise 3 ilde 5 çalışmaya sahip olup en fazla çalışmanın yapıldığı iller Erzurum (2 tez) ve Tunceli’dir (2 tez).

Şekil 2: Lisansüstü Tezlerin Araştırma Sahaları

4.12. İncelenen Lisansüstü Tezlerin Araştırma Sonuçları

Aşağıda sunulan Tablo 2’de incelenen lisansüstü tezlerin araştırma sonuçlarından kısaca bahsedilmiştir.

Tablo 2: İncelenen Lisansüstü Tezlerin Araştırma Bulguları

Yazar	Bulgular
Özdemir, 2009	Amargi kadın kooperatifi, ortak amaç için birbirinden farklı kişilerin bir araya geldiği, ortak kararların alındığı, şeffaf bir örgütlenmedir. Bu yönüyle kooperatifin sivil toplum kuruluşları içerisinde farklı bir değere sahip olduğu belirlenmiştir.
Köseoğulları, 2010	Kırsalda kooperatif ortağı olan ve olmayan kadınların yaşamına ilişkin sorunlar doğrultusunda kooperatifin bu kadınlara örgütlenme bilinci, hane içi kararlara katılım, davranışlarda ve beklentilerde değişim gibi katkıları olduğu tespit edilmiştir.
Sönmez, 2011	Amasya ve Çorum illerinde kadınlar tarafından kurulan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ortaklarının ürünlerinin pazarlanması, kazançlarının değerlendirilmesi, köy halkının desteğinin kazanılması, ortakların kooperatiften beklentilerinin gerçekleşme durumları, kooperatif yoluyla kuracakları bir işleme tesisini işletebilmeleri ve aktif olarak çalışabilmeleri açısından katkı sağladığı belirlenmiştir.
Özakın, 2012	Amargi kadın kooperatifinin Türkiye’de feminizmin genişlemesine katkıda bulunduğu; kooperatif aracılığı ile feminizmin LGBT örgütlerinde ve bazı dindar kadın çevrelerinde daha yaygın bir şekilde kabul gördüğü tespit edilmiştir.
Varol, 2013	İstanbul ve çevresinde gerçekleştirilen çalışmada kooperatif aracılığıyla kadınların içsel güç ve birlikte güç yoluyla sosyal, psikolojik ve pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının karşılandığı belirlenmiştir. Diğer yandan kooperatif ortaklığı sonucunda güçlen(dir)me kavramının önemli bir unsuru olan değişim gücünün ortaya çıkmadığı tespit edilmiştir.
Avşar, 2017	Eskişehir’in ilçe ve mahallelerinin yapıları dikkate alınarak bir kadın kooperatifinin kuruluşunu belirlemeye yönelik bir ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kırsal alanlarda yaşayan kadınların kendilerini tanımadıkları ve kendilerine güvenmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların kooperatif örgütlenmeye genel olarak olumsuz yaklaşmadıkları; ancak kooperatifi kurmak ve yönetebilmek için eğitim almak istedikleri tespit edilmiştir.
Akkaya, 2018	Kadın kooperatiflerinde en önemli finansal sorunun öz kaynak yetersizliği olduğu tespit edilmiştir. Kadın kooperatiflerinin finansal yapıları ile sermaye yapılarının güçlendirilmesi halinde, sürdürülebilir kırsal turizm ile ülkemizin sürdürülebilir kalkınmasına daha fazla katkı sağlayabilecekleri bulgulanmıştır.

Çetin, 2019	Kooperatifin kırsal turizm faaliyetleri içerisinde köyün tanıtımı için olumlu bir iletişim aracı olduğu, lavanta arazisi genişliği arttıkça kooperatife ortak olma eğiliminin arttığı ve kooperatiften memnuniyet düzeyinin genç ortaklarda daha düşük olduğu tespit edilmiştir.
Kazar, 2019	Araştırma Bursa ve İstanbul'da faaliyette bulunan kadın kooperatifleri üzerine yapılmıştır. Çalışma üç farklı araştırmayı ve üç aşamalı bir süreci içermektedir. İlk araştırmada kadınların büyük bir kısmının kendilerini yoksul olarak görmediklerinden parasal yaklaşım bakımından yoksulluklarının azalmasında kooperatiflerin rolünün kısıtlı olduğu belirlenmiştir. Yapılan ikinci araştırmada ise kadınların yarısının kendilerini yoksul olarak gördükleri ve kooperatifin onların sosyo-ekonomik durumlarında olumlu yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın üçüncü araştırması kadın kooperatifi başkanlarına yapılmıştır. Kooperatif başkanlarının gönüllülük esasına dayalı olarak bu işi yaptıkları ve öncesinde de meslek sahibi oldukları ortaya konulmuştur.
Köse, 2021	Karabük ilinde yerelin özgünlüğünün korunarak günümüz ihtiyaçları doğrultusunda ürünlerin geliştirilebilmesine kadın kooperatiflerinin katkı sağladığı tespit edilmiştir.
Kahrıman, 2021	Balıkesir ilinde yapılan bu çalışmada kooperatif aracılığı ile kadınların özellikle bireysel ve toplumsal boyutuyla önemli kazanımlar elde ettikleri, kooperatifin ekonomik getirisinin geri planda kaldığı; kamusal alanda görünür hale geldikleri ve kadınların bilinçlendikleri ortaya konulmuştur.
Ceylan, 2021	Kırsalda yer alan Afşar Balam Kooperatifi'nde kooperatif ortaklarının, çalışma biçimleri, eğitim ve mesleki yetkinlikleri, yerele özgün ürünleri değerlendirme becerileri, geleneksel aile yapısındaki dönüşüme katkılarıyla beraber hayatlarında sosyal bir değer yarattıkları tespit edilmiştir
Irgat, 2022	Kooperatiflerin öncelikle, kadınların yoksulluğunun azaltılması, emeklerinin değerlendirilmesi ve onların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmelerinin sağlanması, yerel ve bölgesel ürünlerin tanıtılması, gençlerin ve çocukların desteklenmesi gibi amaçlarla kuruldukları görülmektedir. Kooperatif faaliyetlerinin devamlılığında yeni pazarlar yaratma, markalaşma, ürün geliştirme gibi konularda kooperatif üyelerinin eğitilmesi ile yönetsel bilgi ve becerilerin geliştirilmesinin gerekliliği ortaya konulmuştur. Diğer taraftan kooperatif faaliyetlerinin vergilendirilmesinde ve sabit maliyetlere yönelik desteklerde yerel yönetimin ve devletin kolaylaştırıcı düzenlemelerine gereksinim olduğu belirlenmiştir.
Sezer, 2022	Mersin'de kurulan kadın kooperatiflerinin amacının geliri olmayan, el emeği ve ürettiklerini dayanışma ve güç oluşturarak ekonomiye kazandırmak adına çabalayan kadınları, sürdürülebilir bir gelire ve yaşanabilir bir hayata kavuşturmak olduğu tespit edilmiştir.
Demircan Yıldırım, 2022	Batı Akdeniz Bölgesi'ndeki Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifinin ortakları olan kadınlarda toplumsal cinsiyet rolleri bakımından bir kısım değişime yol açtığı belirlenmiştir.
Cazgır, 2022	İzmir kadın kooperatifleri örneğinde, kooperatiflerin kadınların çok boyutlu güçlendirilmesinde önemli yerel örgütlenmeler olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru dönüştürücü potansiyeller taşıdığı belirlenmiştir.
Erdoğan, 2022	Kadınların kooperatifleşme sonucunda üretim faaliyetlerinin görünür hale geldiğini; kamusal alanda yeni rollere sahip olduklarını ve ekonomik anlamda gelirlerinin artması ile birlikte aile içi kararlarda söz sahibi olduklarını göstermektedir.
Şenlik, 2022	Yapılan çalışmada kadın kooperatiflerindeki liderlik tarzları sırayla; otokratik liderlik, dönüşümcü liderlik, serbest bırakıcı liderlik, demokratik liderlik ve etkileşimli liderlik olarak belirlenmiştir. Ayrıca kadın kooperatiflerinin kurumsallaşma düzeylerinin dönüşümcü liderlikte en yüksek seviyede olduğu, ikinci sırada ise otokratik liderliğin bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan en düşük seviyedeki kurumsallaşma düzeyi serbest bırakıcı liderlikte görülmüştür.
Bülbüller, 2022	Türkiye'de kadın kooperatiflerinin gelişimi bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Kadın kooperatiflerinin mevzuat konusunda, vergilendirmede, ürünlerin katma değerini artırmaya yönelik çalışmalarda çözüme yönelik desteklere (mentörlük, sosyal satın alım katkısı, eğitim gibi) ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir.
Arslan, 2023	Kadınların kooperatifler yoluyla güçlenebildikleri; bu güçlenme ekonomik, bireysel, psikolojik, politik ve sosyo kültürel alanlarda gerçekleşmekle birlikte ekonomik güçlenmenin beklenen düzeyde olmadığı ortaya konulmuştur.
Kaymaz, 2023	Kırşehir ilinde kadınların kooperatif ortaklığı yoluyla ekonomik ve sosyal anlamda önemli oranda bağımsızlıklarını kazandıkları ve yaşam standartlarının arttığı tespit edilmiştir.
Andiç, 2023	Giresun ilindeki kadın kooperatiflerinin cinsiyet eşitliğine ve iş hayatında kadınlara pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Kooperatif ortaklarının bölgenin yöresel faaliyetlerine yakın oldukları, kendilerini yeterli hissetmedikleri alanlarda kısmen destek aldıkları, ülkedeki diğer kadın kooperatifleri ile iletişim halinde oldukları ve ürettikleri ürünlerin satışı ve pazarlanması hususlarında ciddi ihtiyaçları olduğu bulgulanmıştır.
Aşık Akdemir, 2023	Kadın kooperatiflerine ortak olan kadınların, günlük yaşamlarında karşılarına engeller olarak çıkan toplumsal görev ve sorumluluklarına rağmen ekonomik, sosyal, psikolojik ve örgütsel anlamda güçlenmeyi başardıkları tespit edilmiştir. Diğer taraftan sosyal, örgütsel ve psikolojik güçlenmenin ekonomik güçlenmeye oranla kadınlar üzerinde daha etkili değişikliklere neden olduğu belirlenmiştir.

Sarıkaya, 2023	Çalışmada kooperatif ortağı olan kadınların hem hane hem de kooperatif içinde çeşitli biçimlerde emek harcadıkları ve çoklu sınıf ve sınıf olmayan konumlarda yer aldıkları tespit edilmiştir.
Kuruoğlu, 2023	Kadın kooperatiflerinin, dijital dönüşümden memnun oldukları, dijital medyayı doğru kullanabilen kooperatiflerin pazardaki kar paylarını artırdıkları, dijital dönüşüme ayak uydurabilmeleri ve dijital kullanım bilincinin geliştirilebilmesi için birtakım desteklere ve eğitimlere ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir.
Şimşek, 2023	Kadın kooperatifleri ile sürdürülebilirlik arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, kadın kooperatiflerine ortak olan ve çalışan girişimci kadınların hem kendilerini hem de yaşadıkları alanları ekonomik, kültürel, sosyal, bireysel ve çevresel unsurlar açısından güçlendirdikleri ve dolayısıyla sürdürülebilirliğe önemli katkılar sağladıkları bulgulanmıştır.
Nuhoğlu, 2023	Yapılan çalışmada Erzurum'daki kadın kooperatiflerinin deneyim süresi arttıkça kooperatiflerin kadınların istihdamı ve sosyalleşmesine, kişisel gelişimlerine, yerel üretim ve yöre yatırımlarının artmasına katkısının da arttığı istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur.
Koç, 2023	Manisa ilinde kadın kooperatiflerin daha önce dernek vs. deneyimi olan, eğitilmiş, meslek sahibi ve iletişim kabiliyeti yüksek lider kadınlar öncülüğünde kurulduğu; kooperatiflerde yararlanıcı kadın sayısının ortak kadın sayısından fazla olduğu, kadınların kamusal alana dahil olmalarını sağladığı, her kadın için aynı düzeyde olmasa da kadınların kendi yaşamları hakkında stratejik kararlar alabilme kabiliyetlerinin kooperatiften sonra değişime uğradığı ve kadın kooperatiflerinin paydaşlarla kurduğu ilişkilerinin çoğunlukla bağımlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.
Çolakoğlu, 2023	Yemenia Kadın Girişimi Üretimi ve İşletme Kooperatifi'nde, geleneksel özellikler ve yöntemlerle elde üretilen ayakkabı-deri ürün örnekleri incelenmiş ve geleneksel Anadolu deri zanaatı ürünü olan çarık ve yemeni biçimlerinden esinlenerek 10 adet yeni ayakkabı tasarımının yapıldığı tespit edilmiştir.
Gökçe, 2023	Kooperatifleşmenin kadınları ekonomik, sosyal, yasal ve psikolojik açılarından güçlendirdiğini, onların sosyalleşmelerine destek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kooperatifin kadınlar için önemli ve değerli bir örgütlenme biçimi olduğu ortaya konulmuştur.
Boz, 2023	İzmir Seferihisar S.S. Hıdırlık Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin sosyal kooperatif öğeleri taşıdığı; kırsalda kadın istihdamına katkı sunduğu, tedarik ve üretim zincirinin yerelleşmesi ile birlikte sürdürülebilirliğe katkı sağladığı tespit edilmiştir.
Genç, 2023	Yelki (İzmir) ve Defne (Hatay) kadın kooperatiflerinin sosyal girişimci kadın kooperatifi özelliklerine sahip olduğu ve kooperatiflerin kadınların ekonomik, kültürel, politik ve sosyal güçlenmelerinde önemli etkileri olduğu tespit edilmiştir.
Keskin, 2023	Farklı sosyo-ekonomik geçmişlerin kırsal kadın kooperatiflerine katılımın yanı sıra kadınların öznel güçlenme deneyimlerini de etkilediğini göstermektedir.
Yiğit, 2024	Mülteci kadınların kooperatifler aracılığı ile sınırlı da olsa ekonomik gelir elde ettiği ve geçim kaynaklarına eriştiği, farklı alanlarda beceriler kazanarak kişisel gelişimlerine katkı sunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kooperatif faaliyetlerinin sosyal uyuma katkı sağladığı, kadınların güçlenme süreçlerine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine olumlu etki ettiği tespit edilmiştir.
Saraç, 2024	Kadının güçlenmesinin yerelden örgütlenerek başladığı; kooperatif sayesinde ev dışındaki sosyal ortamlarını kurabildikleri ve böylelikle “yeni benliklerini” kazandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kooperatif aracılığıyla farklı sınıf, ırk, etnisiteye mensup olan kadınlarla dayanışma pratikleri kazanıldığı görülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Kooperatifler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmada önemli stratejik araçlardır. Kooperatifleşme yoluyla sürdürülebilir bir kalkınma gerçekleştirilirken ekonomik, sosyal ve kültürel problemler ise beraberce çözülebilmektedir. Kooperatifleşme, kriz dönemlerinde toplumun her bakımdan ayakta kalmasını sağlayan, sosyal devletin eksikliğini gideren, ekonomik ve sosyal örgütlülük anlamına gelmektedir. Diğer taraftan “toplumsal cinsiyet eşitliği” kapsamında kadının ataerkil rollerinden kurtulup güçlenmesine, üretebilmesine, toplumsal gelişimde söz söyleyebilmesine ve sorumluluk alabilmesine destek olan değerli bir modeldir (Sosyal Ekonomi, 2024).

Kooperatiflerin kadınlar ve kadınların işgücüne ve kayıtlı ekonomiye katılımı üzerinde giderek artan olumlu bir etkisi vardır. Ayrıca kooperatifler, sivil toplumla işbirliği yaparak ve devlet tarafından tanınarak kadınların güçlendirme becerilerini arttırabilirler; kadınları içeriden destekleyen politikalar geliştirmeye devam edebilirler (COPAC, 2015).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Kooperatiflerin Teşvikine İlişkin 193 Sayılı Tavsiye Kararı'nda (2002), kooperatiflerin kadın erkek fırsat eşitliğini sağlama yönündeki potansiyelleri ile görevlerinin neler

olduğunu belirtirken, ulusal politikanın da kooperatifler ve işleyişlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmesi yönünde tavsiyede bulunmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı'nın ikinci kez uzattığı “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü” de tavsiye kararını destekler niteliktedir. Protokol ile; kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilirliklerinin sağlanması, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi, görünürlüklerinin artırılması ve yaygınlaştırılması ile kadınların kooperatifler yoluyla ekonomik ve sosyal hayata etkin katılımı konularında işbirliği yapılması amaçlanmıştır. 2018 yılında imzalanan ve ikinci kez 2028 yılına kadar uzatılan bu protokol sonrasında ülkemizde kadın kooperatifleri sayısında ve bu alanda yapılan çalışmalarda artışlar gözlenmektedir. Bu artışlar toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının görünür hale gelmesi ve ekonomik hayata katılımı açısından etkili olmuştur.

Bu gelişmeler doğrultusunda bu çalışma ile 2009-2024 yılları arasında Türkiye’de kadın kooperatifleri üzerine yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler çerçevesinde incelenerek elde edilen sonuçlar kapsamında gelecekte yapılacak benzer çalışmalara yön gösterilmesi ve yeni çalışmalara fikir verilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma sonucunda 35 adet lisansüstü tez çalışması incelenmiştir. İncelenen bu çalışmaların %80’i yüksek lisans, %20’si ise doktora tezidir. İlk yüksek lisans çalışması 2009, ilk doktora çalışması da 2018 yılında yapılmıştır. 2014-2016 yılları arasında ise hiç lisansüstü çalışma gerçekleştirilmemiştir. En fazla çalışmanın 14 lisansüstü tez ile 2023 yılında tamamlandığı belirlenmiştir. Araştırma sonucu kadın kooperatifleri konusunda ağırlıklı olarak yüksek lisans tezlerinin oluşturduğunu göstermektedir. Doktora düzeyinde yapılacak olan çalışmaların artırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmalarda kullanılan yazım dili ağırlıklı olarak Türkçe’dir (%82,9); sadece 6 tanesi (%17,1) İngilizce olarak yazılmıştır. Lisansüstü tez yazarlarının cinsiyetlerinin çoğunlukla kadınlardan oluştuğu (%94,3) tespit edilmiştir. Bu bulgu kadınların kadınlarla ilgili çalışmalara daha fazla ilgi duyduğunu; kadınları en iyi anlayabilecek, değerlendirebilecek, kolaylıkla iletişim kurabilecek olanlar yine kadınlar olduğunu düşündürmektedir. Diğer yandan tez danışmanlarının yarıya yakınının erkek olduğu görülmektedir. Bu durum, son yıllarda erkek akademisyenlerin de konuya olan ilgilerinin arttığını göstermektedir. Lisansüstü çalışmaların 3’ünün özel üniversite olmak üzere 29 farklı üniversitede yapıldığı; en fazla çalışmanın ise Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi’nde tamamlandığı belirlenmiştir. Kadının; ekonomik, sosyal, toplumsal, cinsiyet eşitliği, çalışma koşulları gibi multi disiplinler bir çalışma alanı olması nedeniyle kadın kooperatifleri konusunda lisansüstü tezlerin anahtar kelimelerinin de zenginlik gösterdiği belirlenmiştir. Anahtar kelimelerin bu kadar fazla sayıda olmasının nedenleri arasında; bu çalışmaların farklı anabilim dallarında yapılmış olması nedeniyle konunun farklı bakış açılarıyla ele alınmış olması, farklı illere, farklı kadın kooperatifi türlerine ve kırsal alana yönelik olması ve kadının toplum içindeki konumunu ortaya koymaya ve güçlendirmeye yönelik çalışmalar olması sayılabilir. Ayrıca bu tezlerin genellikle sosyal bilimler enstitüsüne bağlı olarak sosyoloji anabilim dalında tamamlandığı tespit edilmiştir. Lisansüstü çalışmaların 34 ili içeren araştırma sahası ile Türkiye’de her bölgeyi kapsadığı; en fazla çalışılan illerin sırasıyla İzmir, İstanbul ve Ankara olduğu bulgulanmıştır.

İncelenen çalışmalarda kadınların kooperatifler yoluyla ekonomik anlamda güçlendikleri, sosyal hayata katılımlarının ve kamusal görünürlüklerinin arttığı ancak sosyal güçlenmenin ekonominin güçlenmenin önüne geçtiği belirlenmiştir. Şahankaya Adar ve Dedeoğlu’nun (2023) yaptıkları çalışmada da kooperatiflerde yer alan kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında güçlenmelerinin ekonomik güçlenmelerinden fazla olduğu belirlenmiştir.

Kadınların kooperatif yoluyla ekonomi içinde var oldukları görülmekle birlikte, yer aldıkları pazarda rekabet koşullarına yönelik yeterli bilgiye sahip olmamaları nedeniyle, ürünlerini ve hizmetlerini pazarlamada, fiyatlandırmada, ürünü pazara konumlandırmada, müşteri taleplerini dikkate almada sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Lassithiotaki ve Roubakou (2014) Yunanistan’da kadın kooperatiflerinin ürünlerini öncelikli olarak yerel pazarda ve kendi bölgelerinin il sınırları içinde (%65,3); ikincil olarak ülke pazarında, yalnızca %16,3’ünün ise ürünlerini Avrupa ülkelerine pazarladıklarını belirlemişlerdir. Ayrıca bu kooperatiflerde modern iş yöntemlerinin eksikliğini de tespit etmişlerdir.

Kadına ve kadın kooperatiflerine yönelik var olan desteklerin (mevzuat, finansman) değerli bulunduğu ancak destekler bittiğinde kooperatiflerin ayakta kalmakta zorlanacağı dolayısıyla verilen/verilecek desteklerin uzun vadeye yayılmasının önemli olduğu ortaya konulmuştur. Özer Topaloğlu ve Topaloğlu (2017) yaptıkları çalışmada devletten alınacak desteklerin kadın kooperatiflerinin yaşam sürelerini uzatacağını ifade etmişlerdir. Angade (2024) çalışmasında; devlet tarafından uygulanan politikalar aracılığıyla kadın kooperatifi sayısında önemli bir artış sağlandığını ortaya koymuştur.

Kadınlara ve kadın kooperatiflerine yönelik politika ve mevzuat oluşturulurken kadınların sorunları, istekleri ve beklentilerinin yine kadınlar tarafından ifade edilmesi sağlanmalıdır. Bu konuda yapılacak saha çalışmalarının, çalıştayların ve toplantıların konuya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma sonucunda getirilebilecek öneriler ise şunlardır;

- Kırsalda tarımsal alanda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerine yönelik çalışmaların sayısı artırılmalıdır.
- Kadın kooperatiflerinde kooperatif yönetimine ve denetimine yönelik lisansüstü çalışmalar yapılarak başarılı kooperatif örnekleri ortaya konulabilir. Ayrıca başarılı ve başarısız kooperatifler arasında karşılaştırma yapılarak elde edilen veriler faaliyette bulunan kadın kooperatifleri için örnek teşkil edebilir.
- İncelenen tezlerde kadınların yaşadıkları finansal sorunlar ve kredi olanaklarına erişim noktasında problem yaşadıkları ortaya konulmuş olmakla birlikte çözüm önerilerinin neler olacağı belirtilmemiştir. Bu nedenle çözüm önerilerine yönelik tez çalışmaları yapılabilir.
- Kadın kooperatiflerinin pazarda yaşadığı sorunlar, dijital pazarda yer alma çabaları ya da dijital pazarda yer alan kadın kooperatifleri üzerine yapılacak çalışmaların literatüre ve uygulamalara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.
- Türkiye'deki üniversite sayısı, kadın kooperatiflerine verilen destek ve önem göz önüne alındığında konuya ilişkin farklı bakış açılarıyla daha fazla sayıda çalışma yapılması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- ActionAid Association (India), (2022). *Towards a Feminist Solidarity Economy, A Study of Women Cooperatives in Four States of India*. https://www.actionaidindia.org/wp-content/uploads/2022/06/Towards-a-Feminist-Solidarity-Economy_Final-Feb-2022.pdf, 27.11.2024.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2023). www.aile.gov.tr/haberler/kadin-kooperatiflerinin-desteklenmesinde-guclu-is-birligi/, 20.05.2024.
- Aldırmaz Akkaya, F. (2018). *Türkiye'de Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kırsal Turizmdeki Önemi ve Finansal Performanslarının Analizi* (Doktora Tezi). T.C. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Malatya.
- Andiç, H. (2023). *Türkiye'de Kadın Kooperatifçiliğinin İncelenmesi: Giresun İli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı, Giresun.
- Angade, K. (2024). Cooperative Entrepreneurship in Morocco: The Case study of Women's Cooperatives in the Souss Massa Region, Liège (Belgium): CIRIEC International, Université de Liège. doi:10.25518/ciriec.wp202402.
- Arslan, G. (2023). *Güçlenme Bağlamında Kadın Kooperatifleri: Feminist Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Aşık Akdemir, K. (2023). *Türk Kadın Kooperatiflerinde Kadın Güçlenmesi: Etnografik Bir Çalışma* (Doktora Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Ankara.
- Avşar, G. (2017). *Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Eskişehir İlçe ve Mahallelerinde Kadın Kooperatifi Potansiyeli* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Bastida, M., A. Olveira, A., and Vázquez Taín, M.A. (2022). Are Cooperatives Gender Sensitive? A Confirmatory and Predictive Analysis Of Women's Collective Entrepreneurship. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 1–26. DOI: 10.1111/apce.12405
- Başaran, B. ve Oraman Y. (2022). Importance and Place of Digital Marketing in Improvement of Woman Cooperatives, *Horizons- International Scientific Journal (HISJ)*, 30, 79-90.
- Bharti, N. (2021), Role of Cooperatives in Economic Empowerment of Women: A Review of Indian Experiences, *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 17(4), 617-631.
- Boz, N. ve İrmiş, A. (2023), Bir Sosyal Girişimcilik Örneği Olarak Kadın Kooperatifleri, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(3), 2088-2124.

- Boz, E. E. (2023). *Tarımda Kadın Girişimcilerin Oluşturduğu Kooperatiflerin İstihdam ve Sürdürülebilir Tarım Alanında Ege Bölgesinin Kalkınmasına Etkisi Üzerine Bir Vaka Analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Anabilim Dalı, Konya.
- Bülbüller, G. (2022). *Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Sosyal Dayanışma Ekonomisi Kapsamında İncelenmesi: İzmir İli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Cazgır, K. D. (2022). *Kooperatifler Yoluyla Kadınların Güçlendirilmesi: İzmir Kadın Kooperatifleri Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı, Ankara.
- Ceylan, Ö. (2021). *Kırsaldaki Kadınların Sosyal Kooperatiflerin Oluşumundaki Rolü: Afşar Bala’m Kadın Kooperatifi İncelemesi* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı Programı, Ankara.
- COPAC, (2015). *Cooperatives, Women, Gender Equality*. www.copac.coop/wp-content/uploads/2015/07/COPAC_PolicyBrief_CoopsWomen.pdf, 01.02.2024.
- Çetin, F. (2019). *Kırsal Turizm Pazarlamasında Sivil Girişimler: Kuyucak Lavanta Kokulu Köy Kadın Girişimcilik Kooperatifi* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Isparta.
- Çolakoğlu, İ. (2023). *Yemenia Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi’nde Elde Üretilen Ayakkabı Deri Ürünlerin İncelenmesi ve Yeni Tasarımlar* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, El Sanatları Ana Sanat Dalı, Ankara.
- Demircan Yıldırım, P. (2022). *Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Ekonomik ve Sosyal Yaşamlarında Yarattığı Değişimler: Batı Akdeniz Örneği* (Doktora Tezi). T.C. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, Kocaeli.
- Demirci Aksoy, A. ve Günay, G. (2018). Türkiye’de Kadın Kooperatifçiliği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53(1), 77-90.
- Durmaz, Ş. ve Baran, B. (2024). Kadın Kooperatiflerine Yönelik Bir Çalışma: Antalya Köy Pazarı Örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 59(3), 1997-2023.
- Erdoğan, M. (2022). *Türkiye’de Kooperatiflerin Kadınların Toplumsal Konumları Üzerindeki Etkileri: Gaziantep Kadın Kooperatifleri Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Gaziantep.
- Ezeokafor Uche R, Jacobs Chineze J. ve Ekwere Gabriel E. (2021). Influence of Cooperative Society on Women Empowerment in Nigeria. *Journal of Applied Agricultural Economics and Policy Analysis*, 4(1), 25-33. Doi: 10.12691/jaaepa-4-1-3.
- Galindo-Arevalo, M.T. (1995). *Women’s Empowerment Through Cooperatives in Latin America* (Master Thesis). The Ohio State University, USA.
- Genç, G. (2023). *Kadının Güçlenmesi Sürecinde Bir Sosyal Girişim Modeli Olarak Kadın Kooperatifleri: Yelki Kadın Kooperatifi ve Defne Kadın Kooperatifi Örneği* (Doktora Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Muğla.
- Gökçe, N. (2023). *Bir Uygulama Topluluğu Olarak Zeyniler Çalığı Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Gönüllü Atakan A. ve Çoban A., 2022, Türkiye’de Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlenmesi- Yasal ve Yapısal Stratejiler Raporu, <https://www.ilo.org/tr/publications/turkiyede-kadinlarin-kooperatifler-yoluyla-guclenmesi-yasal-ve-yapisal>, 10.01.2024.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (2012). *Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri*. <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0eed13b876180c773fbb/Kooperatif%C3%A7ilik%20ve%20Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Kitap%C3%A7%C4%B1k%2018.12.2012.pdf>, 08.01.2024.

- ILO, (2023). Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm Eğilimler 2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---iloankara/documents/publication/wcms_868387.pdf, 01.02.2024.
- ILO, (2024). *The Impact of Care Responsibilities on Women's Labour Force Participation*. Statical Brief, https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-10/GEDI_STAT%20brief_formatted_28.10.24_final.pdf, 10.12.2024.
- Irgat, H. (2022). *Ankara'da Faaliyet Gösteren Kadın Girişimci Kooperatifleri Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Antalya.
- Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi (KEİG). (2018), *Kadın Kooperatifleri Kılavuzu 2018*, 1-32.
- Kahrıman, E. (2021). *Bir Kadın Kooperatifi ve Kadınların Dayanışma Deneyimleri* (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Kaya Köse, E. (2021). *Karabük Kadın Kooperatiflerinde Yerel Üretim Ölçeğinde Sürdürülebilir ve Katılımcı Tasarım Yaklaşımını Benimseyen Bir Model Önerisi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstriyel Tasarım Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Kaymaz, S. (2023). *Türkiye'de Kadın Girişimci Kooperatifçiliği Üzerine Bir Değerlendirme: Kırşehir Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Kırşehir.
- Kazar, E. N. (2019). *Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: İstanbul ve Bursa Örneği* (Doktora Tezi). T.C. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yalova.
- Keskin, P. (2023). *Kesşimsellik Bakış Açısıyla Kırsal Kadın Kooperatifleri: İzmir Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Koç, B. (2023). *Kırsal Alanda Kurulan Kooperatiflerin Kadınların Güçlenmesindeki Yeri: Manisa İli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Manisa.
- Köseoğulları, G. (2010). *Kırsal Kadın ve Katılımcılık; Tekirdağ İli Karacaklıyaz Beldesi Küçük Sanat Kooperatifi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ.
- Kurtuluş, G. ve Demircan Yıldırım, P. (2023), Türkiye'de Kadın Kooperatiflerine Siyasi İktidarın Gözünden Bakmak: Feminist Postyapısalcı Bir Analiz, *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 18(40), 441-460.
- Kuruoğlu, G. S. (2023). *Kooperatiflerin Dijital Dönüşümü Bağlamında Kadın Emeginin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Medya ve İletişim Anabilim Dalı, İstanbul.
- Lassithiotaki, A. and Roubakou, A. (2014). Rural Women Cooperatives at Greece: A Retrospective Study. *Open Journal of Business and Management*, 2, 127-137.
- Nuhoğlu, E. (2023). *Yerel Ekonomik Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Erzurum Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Erzurum.
- Özakın, A. Ü. (2012). *Türkiye Feminizminde Farklılığa Yer Açmak: Amargi Kadın Kooperatifi, 2001-2011* (Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Özdemir, E. (2009). *Bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) Örgütlenme Modeli: Amargi Kadın Kooperatifi* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Çanakkale.
- Polat, H. (2017), *Yeniden Yorumlanan Değerler ve İlkeler Işığında Yarının İşletmesi Kooperatif*, Ankara: Orkide Matbaası.
- Sarıkaya, Z. S. (2023). *Nurtepe/Kağıthane'de Ev-Eksenli ve Kooperatif Çalışmada Emek Harcayan Kadınlar: Çeşitli Toplumsal Ekonomiler Yaklaşımı* (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

- Sezer, F. A. (2022), *Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Kadın Kooperatifleri: Mersin Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı, Mersin.
- Sosyal Ekonomi, (2024). *Weiberwirtschaft eG.-Berlin Kadın Girişimi Kooperatifi*. <https://sosyalekonomi.org/weiberwirtschaft-eg-berlin-kadin-girisimi-kooperatifi/>, 23.04.2024.
- Sönmez, N. İ. (2011), *Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesinde Kooperatifçiliğin Rolü (Amasya-Çorum İlleri Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tokat.
- Süleymanoğlu A., Kiriş A., Çelik A.B., Atakan B., Özinel C., Gök D., Uçak Erdoğan E., Dilek E., Çalışan H., Alkış Z. (2023). *Ekonomik ve Sosyal Güçlenme İçin Kadın Kooperatifleri-Kadın Kooperatifleri Araştırması*, Akdeniz Kadın Arabulucular Ağı Türkiye Grubu, 1-40.
- Şahankaya Adar, A. ve Dedeoğlu, S. (2023). Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlenmesine Etkisi. *Fe Dergi*, 15(2), 8-49.
- Şenlik, B. (2022). *Kırsaldaki Kadın Kooperatiflerinde Liderlik ve Kurumsallaşma (Bursa Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ekonomi Politikası Anabilim Dalı, Bursa.
- Şimşek, B. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Perspektifinden Kırsalda Kooperatifleşme Yöntemini Tercih Eden Kadınların “Girişimcilik” Deneyimleri* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Toker Saraç, Ö. (2024). *Kadın Kooperatiflerinin Kadının Ekonomik Hayata Katılımına Etkisi Üzerine Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Gaziantep.
- TUIK, (2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?P=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521>, 05.12.2024.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). <https://onikinciplan.sbb.gov.tr/>, 12.03.2024.
- Özer Topaloğlu, E. ve Topaloğlu, M. (2017). Türkiye’de Kadın Girişimci Kooperatifleri: Bacıyan-ı Meram Örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 52, 203-218.
- Varol, F. C. (2013). *Kadınların Güçlendirilmesi Açısından Kentsel Türkiye’deki Kadın Kooperatiflerinin Bir Analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Widiyanti, E., Pudjihadjo, P. M. A. S., and Saputra, P. M. A. (2018). Tackling Poverty Through Women Empowerment: The Role of Social Capital in Indonesian Women’s Cooperative. *Jurnal Ekonomi dan Studi Pembangunan*, 10(1), 44-55.
- World Bank, (2023). *Women, Business and The Law*. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/b60c615b-09e7-46e4-84c1-bd5f4ab88903/content>, 09.04.2023.
- Yiğit, E. (2024). *Mülteci Kadınların Geçim Kaynaklarına Erişiminde Kooperatiflerin Rolünün İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Göç Çalışmaları Anabilim Dalı, Gaziantep.

Research Article

Kadın Kooperatiflerine Yönelik Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi

Evaluation of Graduate Theses on Women's Cooperatives

<p>Burçin BAŞARAN Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi bbasaran@nku.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-9906-5776</p>	<p>Funda ER ÜLKER Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hayrabolu Meslek Yüksekokulu ferulker@nku.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-9625-650X</p>
--	---

Extensive Summary

Women around the world live in economies where they do not have the same rights as men. With globalization, women are the first to be affected by economic contractions and crises. In Turkey, women's participation in the labor force lags behind that of women around the world. Women's participation in the labor force is a driving force in economies facing slow growth and crises. However, in many countries around the world, women's labor force participation rates are still lower than men's. In 2023, the labor force participation rate for women was 48.7% and 73% for men. In Turkey, these rates are 35.8% for women and 71.2% for men. Therefore, women's participation in the labor force in Turkey lags behind their counterparts around the world, with 21.198 million women not in the labor force. In order to overcome this disadvantageous position of women in society, efforts are planned and encouraged to ensure women's equal participation in economic, social and cultural life. Women's cooperatives are one of the most important tools to achieve these goals. Women create employment opportunities for themselves by bringing local products, traditional products and handicrafts they produce at home to consumers through cooperatives. In addition, women become visible in society and are represented in decision-making processes.

Cooperatives are institutions where women have equal rights with men, can participate in all activities, benefit from all services, and can choose and be chosen. The most obvious and tangible achievements of women's cooperatives are the valorization of women's labor, the transformation of women's domestic production into financial gain, and the ability of women who have not been able to participate in working life for various gender-related reasons to leave the house and start working. In this way, women's cooperatives relieve the state's burden on women's employment. On the other hand, through the cooperative, women meet other women in the city where they live and gain visible benefits such as socialization, digital literacy, increased self-confidence and moral satisfaction. These advantages have a positive impact not only on the women themselves but also on their children and families, mobilizing social transformation.

In addition to their own members, women's cooperatives also provide income to women who outsource work to them. This shows that the impact of women's cooperatives on women is much greater than meets the eye. The increase in the number of women's co-operatives has led to an increase in the number of women's co-operatives, as women's co-operatives are seen as a tool for achieving sustainable development goals (gender equality, poverty, decent work and economic growth, reducing inequalities, etc.). These developments have also led to an increase in graduate studies in this field. The aim of this study is to examine the postgraduate theses on women's cooperatives in Turkey between 2009 and 2024 within the framework of various parameters and to guide similar studies to be conducted in the future and to give ideas to new studies within the scope of the results obtained. For this purpose, thesis studies on women's cooperatives in the National Thesis Center of the Council of Higher Education were taken into consideration. In the search record, 663 studies were accessed by typing "cooperative" as the keyword in the thesis name. In the search by filtering the word "women" among these studies, 35 postgraduate thesis studies on women's cooperatives were found.

As a result of the research, 80% of the studies are master's theses and 20% are doctoral dissertations. The language of writing is generally Turkish (82.9%). The first master's study was conducted in 2009 and the first doctoral study was conducted in 2018. There were no postgraduate studies between 2014 and 2016. It was determined that the most studies were completed in 2023 with 14 graduate theses. It is seen that the gender of graduate thesis authors is mostly female, whereas almost half of the thesis advisors are male. This finding shows that the interest of male academics in the subject has increased in recent years. However, it is thought that it is important for thesis advisors to direct male students to the subject of women's cooperatives in order to increase awareness of the importance of the subject. It is seen that postgraduate studies were conducted in 29 different universities, 3 of which were private universities; therefore, the majority of postgraduate theses were conducted in public universities. The highest number of studies were conducted at Middle East Technical University with 5 studies (1 doctoral degree and 4 Master's degree) and Gaziantep University with 3 Master's degree studies. Since the subject of women is a multidisciplinary field of study, including economic, social, social, gender equality and working conditions, the keywords used in graduate theses on women's cooperatives are also rich. It is seen that 102 different keywords were used in the theses analyzed. The most frequently used keywords are women's cooperatives, cooperatives, women's empowerment and entrepreneurship. It was determined that these theses were generally completed in the department of sociology under the institute of social sciences. The research methods used were mostly qualitative (82.9%). It is seen that postgraduate studies cover every region in Turkey with the research area including 34 provinces. The regions with the highest number of postgraduate studies are Marmara, Aegean and Black Sea regions, and the provinces with the highest number of studies are İzmir, İstanbul and Ankara, respectively. The studies found that women have gained economic empowerment, increased their participation in social life and public visibility through cooperatives, but that social empowerment has taken precedence over economic empowerment. Although women have a presence in the economy through cooperatives, they have problems in marketing their products and services, pricing them, positioning them in the market, and taking into account customer demands due to their lack of knowledge about the competitive conditions in the market. Existing support for women and women's cooperatives (legislation, financing) is valuable, but cooperatives will have difficulty surviving once the support ends, so it is important to extend the support provided/to be provided over the long term. When formulating policies and legislation for women and women's cooperatives, it should be ensured that women's problems, wishes and expectations are expressed by women themselves. Field studies, workshops and meetings will contribute to this issue.

Suggestions that can be made as a result of the study are as follows;

- The number of studies on women's cooperatives operating in rural agricultural areas should be increased.
- Postgraduate studies on cooperative management and supervision in women's cooperatives can be conducted to reveal examples of successful cooperatives, the data obtained by comparing successful and unsuccessful cooperatives can serve as an example for women's cooperatives.
- Although the theses analyzed revealed that women face financial problems and problems in accessing credit opportunities, they did not specify what the solutions would be. Thesis studies can be conducted on solution proposals.
- It is believed that studies on the problems faced by women's cooperatives in the market, their efforts to take part in the digital market, women's cooperatives in the digital market will make important contributions to the literature and practices.

Considering the number of universities in Turkey and the support and importance given to women's cooperatives, it is important to conduct more studies on the subject from different perspectives.